

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Н. М. Фещенко

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. В умовах хаотично структурованої економіки однією з найважливіших проблем в Україні є зростання загроз фінансовій і, зокрема, бюджетній безпеці. Оскільки ефективність управління грошовими потоками в Україні є доволі низькою зростає загроза посилення кризових явищ в економіці, що апіорі унеможлиблює стабільний її розвиток.

Управління бюджетною безпекою є одним із найважливіших інструментів регулювання економічних процесів. Без ефективної бюджетної політики неможливо подолати наслідки фінансової кризи, забезпечити реалізацію програм довгострокового розвитку країни, зростання добробуту населення, покращення діяльності суб'єктів господарювання. Сучасна бюджетна політика має ефективно здійснювати перерозподіл результатів економічного зростання і використання національного багатства.

В процесі розробки та підготовки Державного бюджету України необхідно забезпечити ефективну реалізацію поточних завдань бюджетної політики при збереженні високої динаміки реформ. При цьому, держава має бути готовою до актуалізації ризиків охолодження економіки та мати у розпорядженні відпрацьований пакет антикризових заходів, який дозволить у разі потреби в оперативний термін задіяти додаткові важелі стабілізації ситуації, що забезпечить локалізацію потенційних проблем в системі державних фінансів та недопущення продукування ними деструктивних макроекономічних тенденцій.

Дослідження проблематики ефективності бюджетної політики та ефективності управління бюджетною безпекою країни за таких умов набуває значної актуальності, так як саме бюджетна політика покликана здійснювати перерозподіл результатів економічного зростання і використання національного багатства, тим самим створюючи стимули для подальшого сталого розвитку суспільства.

Рівноманітні аспекти проблем формування та реалізації бюджетної політики розглядалися у працях зарубіжних та вітчизняних учених: Е. Аткинсона, Дж. М. Кейнса, А. Лаффера, У. Мітчела, А. Пігу, Дж. Стігліца, А. Хансена, Д. Хікса, В. Андрущенко, О. Василика, В. Дем'янишина, М. Єрмошенка, О. Рожка, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших авторів. Водночас, недостатньо дослідженими залишаються питання ефективного управління бюджетною безпекою в специфічних умовах вітчизняного сьогодення.

Виклад основного матеріалу. У наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» дається таке визначення поняття «бюджетна безпека»: «стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати

покладені на них функції» [3]. Бюджетна безпека, як складова фінансової безпеки, залежить від результатів реалізації державної фінансово-економічної політики як основи досягнення національних інтересів. Ефективне використання бюджету, а саме ефективне управління грошовими потоками держави, має забезпечувати регулювання економічних і соціальних процесів в інтересах суспільства, створювати стабільні умови для економічного розвитку країни.

Бюджетна безпека України формується під впливом низки проблем, які потребують вирішення, зокрема: розбалансованість бюджетних доходів і видатків, збільшення дефіциту бюджету, зростання боргового навантаження на бюджет, високі кредитні ризики та рівень тінзації національної економіки.

Динаміка доходів і видатків Зведеного та Державного бюджету України за 2009-2014 роки наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

**Динаміка доходів і видатків Зведеного та Державного бюджету України
протягом 2009-2014 років**

Роки	Зведений бюджет				Державний бюджет			
	Доходи, млн.грн.	Видатки, млн.грн.	Дефіцит		Доходи, млн.грн.	Видатки, млн.грн.	Дефіцит	
			млн.грн	% до ВВП			млн.грн.	% до ВВП
2009	272967,0	307399,4	37258,1	4,1	209700,3	242437,2	35517,2	3,9
2010	314506,3	377842,8	64684,9	5,8	240615,2	303588,7	64265,5	5,7
2011	398553,6	416853,6	23057,9	1,7	314616,9	333459,5	23557,6	1,7
2012	445525,3	492454,7	50785,7	3,5	346054,0	39681,5	53445,2	3,7
2013	442788,7	505843,8	63590,3	4,2	339226,9	403456,1	64706,7	4,3
2014	456067,3	523125,7	72030,5	4,6	357084,2	430217,8	78052,8	5,0
Відхилення (2014 / 2009 рр.):								
абсолютне	+183100,3	+215726,3	+34772,4	+0,5	+147384	+187780,6	+42535,6	-1,1
відносне	+67,1	+70,2	+93,3	-	+70,3	+77,5	+119,8	-

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [1].

Основним чинником зростання доходів як зведеного, так і державного бюджету є збільшення податкових надходжень, які за аналізований період зросли майже в 1,8 рази. Цьому сприяли як зміни у податковому законодавстві, так і інфляційний чинник. Спостерігалось нарощування надходжень від таких бюджетоутворюючих податків, як податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, натомість уповільнення ділової активності в країні спричинило зменшення надходжень від податку на прибуток підприємств, а скорочення імпорتنих операцій – від ввізного мита. Поряд з цим, зауважимо, що зростання доходів бюджету лише за рахунок надходжень податків і зборів свідчить про неефективне використання наявного потенціалу для забезпечення соціально-економічного розвитку країни та її фінансової безпеки.

Видатки державного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів зросли в 1,8 рази, при цьому майже половина з них – це соціальні видатки, зокрема тільки на соціальний захист і соціальне забезпечення витрачається більше чверті цих видатків. До того ж, лише 3,8% у структурі зведеного бюджету займали капітальні видатки, що унеможливило повноцінне вирішення пріоритетних завдань стабілізації економіки та забезпечення зростаючої динаміки соціально-економічного розвитку держави.

Проаналізуємо основні індикатори боргової безпеки держави за останні п'ять років (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка та рівень основних індикаторів ефективності управління
бюджетною безпекою України протягом 2009-2014 років**

Показники	Роки						Абсолютний приріст
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до ВВП, %	-3,9	-5,7	-1,7	-3,7	-4,3	-5,0	+(-1,1)
	незадовіл	критичн	задовіл	незадовіл	незадов	небезпечн	
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	29,9	29,1	30,7	31,7	30,2	29,1	-0,8
	задовіл	задовіл	задовіл	задовіл	задовіл	задовіл	
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	17,9	17,5	21,5	26,4	32,9	47,7	+29,8
	критичн	критичн	критичн	критичн	критичн	критичн	

Джерело: розраховано за даними ДКС України та Міністерства фінансів України[2].

Протягом 2009 - 2014 років спостерігалось нарощування дефіцитної незбалансованості до небезпечного рівня, що вимагає від держави вжиття заходів щодо її подолання, у тому числі через формування оптимальної структури видатків бюджету, створення дієвої системи контролю за раціональним і ефективним використанням бюджетних коштів з поступовим нарощуванням обсягу та частки капітальних видатків [4, с.750].

Задовільно оцінено рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет. Так, частка доходів зведеного бюджету у ВВП коливалася на рівні 29,1-31,7% протягом досліджуваних років, однією з причин чого є надмірне податкове навантаження на суб'єктів господарювання, що не сприяло покращенню інвестиційного клімату та підвищенню інвестиційної активності в країні.

Значним тягарем для державного бюджету залишається погашення та обслуговування державного боргу: лише за період 2009-2014 років витрати на ці цілі зросли більш ніж у 4,5 рази. Стрімке нарощування обсягу дефіциту бюджету, інфляційні процеси, девальвація гривні, обмежений доступ до дешевих фінансових ресурсів на фінансових ринках сприяли зростанню вартості обслуговування державного боргу, що, в свою чергу, призвело до скорочення фінансування інших статей видатків державного бюджету.

Результати дослідження ефективності управління бюджетною безпекою України дозволили зробити висновок про необхідність реформування бюджетної системи з метою забезпечення бюджетної безпеки, яке має бути спрямовано на вирішення таких проблем як: недосконалість системи організації міжбюджетних відносин, що не сприяє фінансовій самостійності регіонів, а також є значним навантаженням на видаткову частину державного бюджету, частка міжбюджетних трансфертів в якому займає більше третини; неефективність структури видатків бюджету, зокрема значна частка соціальних видатків та незначна – видатків інноваційно-інноваційного спрямування; недовиконання планових показників Зведеного бюджету України (зокрема, в 2014 роках по доходах – на 7,1%, по видатках – на 11,1%); існування значного розриву між доходною та видатковою частинами бюджету зумовлює зростання зобов'язань держави та, відповідно, державного боргу тощо.

Висновки та пропозиції. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що фінансова безпека України знаходиться у критичному стані, а деякі її складові (боргова, бюджетна безпека) мають всі ознаки фінансової кризи. Тому можна стверджувати, що стабілізація фінансової системи на сьогодні є найгострішим питанням національної безпеки, і здатність уряду впоратися з проблемою великою мірою визначатиме довіру до нової влади. В таких умовах виникає необхідність розробки та впровадження комплексу заходів, спрямованих на підвищення загального рівня усіх складових фінансової безпеки.

Систематизована політика управління борговою безпекою має включати регулювання не тільки внутрішніх процесів на фінансовому ринку, але і враховувати вплив зовнішніх факторів. У цьому контексті слід відстежувати динаміку зростання саме зовнішніх запозичень з огляду на необхідність забезпечення економічних інтересів країни на зовнішній арені, а також замінити політику переоформлення платежів на стратегічне управління державним боргом. З метою переорієнтації джерел запозичень з зовнішніх на внутрішні доцільно запровадити стриману політику залучення іноземних кредитів, натомість стимулювати розповсюдження ОВДП серед фізичних осіб, а також розвивати вторинний ринок фінансових зобов'язань, розмішуючи докладну інформацію щодо емісії державних цінних паперів. Необхідно чітко відстежувати та оприлюднювати взаємозв'язок між обсягом залучених ресурсів та напрямками їх вкладень у соціально-економічні проекти, надаючи обґрунтування ефективності останніх.

Скорочення дефіциту бюджету за рахунок зменшення видатків недоцільне, оскільки може зумовити зниження життєвого рівня найбідніших верств населення. Тому важливим в цьому напрямку є проведення оптимальної податкової політики в контексті зростання загального обсягу бюджетних доходів для виконання державних функцій; удосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери заощаджень приватного сектора та доходів населення країни; підвищення оптимальності бюджетних витрат за рахунок застосування програмно-цільових засад діяльності, орієнтація бюджетної системи на досягнення конкретних результатів. Для цього слід продовжувати роботу з реформування податкової системи, зменшивши податковий тягар для товаровиробників, що провокує несплату податків до бюджету.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua.
3. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 9.10.2013 року N 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cet.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
4. Новікова К.І. Аналіз сучасного стану фінансової безпеки держави в умовах хаотично структурованої економіки / К.І. Новікова // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, 2015 рік. - № 3. - С. 747-752.